

ULOGA ORGANA STARATELJSTVA I SOCIJALNOG RADA U ZAŠTITI MLADIH SA DISOCIJALNIM PONAŠANJEM

Ružica Stojanović¹
Diplomirani socijalni radnik
Profesor specijalne edukacije i rehabilitacije

Apstrakt: Društvo u kojem živimo je utvrdilo i definisalo brojne društvene vrijednosti i norme i oblike ponašanja prema kojim bi svaki pojedinac trebao da prilagodi svoje ponašanje. Disocijalno ponašanje ili poremećaje ponašanja mladih možemo posmatrati kao nepoštovanje ustaljenih društvenih normi i oblika ponašanja koji su prihvatljivi u određenom društvu. Najčešće se disocijalno ili poremećeno ponašanje povezuje sa mladima u društvu. Veoma je važno otkriti na vrijeme i pravilno postupati sa mladima disocijalnog ponašanja, jer u suprotnom može doći do pojave ozbiljnijih kršenja društvenih i zakonskih normi u odrasloj dobi. Značajnu ulogu u zaštiti mladih disocijalnog ponašanja ima socijalni rad i socijalni radnici kao predstavnici organa starateljstva. Uloga organa starateljstva u zaštiti mladih disocijalnog ponašanja kreće se od otkrivanja i praćenja te prevencije ovih oblika ponašanja, do uloga koje ima u krivično-pravnom postupku, izvršenju vaspitnih mjera te zaštite maloljetnika nakon otpusta iz ustanova za resocijalizaciju. Cilj ovog rada je ukazati na ulogu i značaj socijalnog rada i organa starateljstva u zaštiti mladih disocijalnog ponašanja i obježbjedivanju uslova za pravilan razvoj i sticanje odgovornosti koje maloljetnici treba da imaju za vlastito ponašanje.

Ključne riječi: mladi, socijalni rad, organ starateljstva, zaštita, disocijalno ponašanje

Uvod

Gledajući kroz istoriju, još od prvih ljudskih zajednica, čovjek je uvijek trebao drugog, kako bi opstao i odbranio se, da bi produžio ljudski rod, da bi završio aktivnosti koje je započeo, ali i kako bi prevazilazio sve prepreke i probleme koji su stavljeni pred njega. Tako posmatrajući, možemo reći da socijalni rad ima dugu tradiciju i praksu. Međutim, kada govorimo o socijalnom radu kao nauci, ona je kratkog vijeka. Do početka razvoja socijalnog rada, problemima pojedica bavila se psihologija, koja nije u dovoljnoj mjeri posvećivala pažnju čovjeku kao socijalnom biću, koje je u neprestanoj interakciji sa drugim ljudima i okolinom.

Centar za socijalni rad je osnovna ustanova socijalne zaštite koja je stručna služba sa javnim ovlaštenjima, koju osniva jedinica lokalne samouprave. Poslovi koje centar za socijalni rad vrši prilikom obavljanja javnih ovlaštenja su utvrđivanje i realizacija prava iz socijalne, dječije i porodične zaštite, vrši provođenje porodične zaštite, vrši funkciju organa starateljstva, prati, ocjenjuje i vrši reviziju prava iz ovih oblasti, vrši poslove krivično-pravne zaštite maloljetnih prestupnika, vrši isplatu novčanih davanja korisnicima i pružanje socijalnih usluga i podrške korisnicima i vodi i ažurira evidencije vezane za baze podataka, kancelarijsko poslovanje itd.

Pojmovi disocijalno ponašanje i maloljetničko prestupništvo imaju brojne sinonime kao što su vaspitna zanemarenost i zapuštenost, neprilagođeno ponašanje, poremećaj ponašanja, asocijalno ponašanje, maloljetnička delinkvencija, antisocijalno ponašanje, kriminalno ponašanje i drugo (Milosavljević, 2003). Mladi sa disocijalnim ponašanjem čine prekršajna i krivična djela kojim narušavaju i ne poštuju opšte prihvaćene društvene norme zajednice u kojoj žive. Ta djela mogu da budu u blagim oblicima. kao što su neposlušnost, ispadi bijesa i laganja. Međutim, postoje i teži oblici, kao što su agresija, krađe, razbojništvo, ubistva i drugo.

---

¹ stojanovicruzica7@gmail.com

Socijalni rad i organ starateljstva

Savremeni socijalni rad nastoji da pomogne ispoljavanje univerzalnih ljudskih vrijednosti, tako što otvara mogućnosti poštovanja individualnih prava i prihvatanje razlika koje postoje među ljudima. Socijalni rad treba da pruži podršku da svaki čovjek ostvari ličnu slobodu, lični razvoj kao individua, ali treba pružiti podršku čovjeku u stvaranju njegovog grupnog identiteta u zajednici u kojoj živi (Vidanović, 2009).

Godine 2004. usvojena je međunarodna definicija socijalnog rada od strane Međunarodne asocijacije škola socijalnog rada i Međunarodne federacije socijalnih radnika, koja glasi: "Socijalni rad kao profesija promovira socijalne promjene, rješavanje problema u međuljudskim odnosima te osposobljavanje i oslobađanje ljudi sa ciljem povećanja blagostanja. Upraznjavajući teorije ljudskog ponašanja i socijalnih sistema, socijalni rad intervenira na mjestima gdje dolazi do interakcije ljudi i njihovog okruženja. Principi ljudskih prava i socijalne pravde su fundamentalni za socijalni rad" (Lorenc, 2001).

Socijalni rad ne smijemo posmatrati isključivo kao akademsku disciplinu u kojoj je znanje sve. Socijalni rad treba da posmatramo kao aktivnosti za čiju realizaciju su potrebna neophodna znanja. Iako promovira univerzalne ljudske vrijednosti, socijalni rad to mora zaista raditi u praksi, a ne samo u nauci. Svaka praksa socijalnog rada mora biti potkrijepljena određenim znanjima, svrhama i vrijednostima (Vidanović, 2009).

Bez obzira kojom se definicijom socijalnog rada vodili, moramo znati da se praksa socijalnog rada zasniva i veoma je zavisna o znanjima o ljudskom razvoju i ponašanju, ekonomskim i kulturnim institucijama, ali i o međuzavisnosti ovih činilaca. Praksa socijalnog rada zasniva se na specifičnostima njenog odvijanja u okvirima ustanova. Ustanove predstavljaju vid udruživanja ljudi stvorene da bi se postigli posebni ciljevi. Socijalni rad i kao akademska djelatnost, ali i kao praksa uvijek se oblikuje u odnosu na interakciju sa klijentima, koji su dio društva, ali su i društveni proizvod (Miković, 2004).

Prema Zakonu o socijalnoj zaštiti Republike Srpske član 100. stav 1. („Službeni glasnik Republike Srpske”, br. 37/12, 90/16, 94/19 i 42/20) centar za socijalni rad je osnovna ustanova socijalne zaštite koju osniva jedinica lokalne samouprave. Kroz obavljanje djelatnosti socijalne zaštite i socijalnog rada centri za socijalni rad vrše javna ovlaštenja (član 101, stav 1). A, pored vršenja javnih ovlaštenja, centri za socijalni rad obavljaju i stručne poslove u sprovođenju socijalne zaštite i socijalnog rada te porodične i dječije zaštite (član 101, stav 2).

Centar za socijalni rad ima tri osnovne uloge, a to su: uloga javne službe koja je odgovorna za vršenje javnih ovlaštenja, uloga stručne službe koja otkriva, prati, istražuje, analizira i utvrđuje socijalne potrebe lokalnog stanovništva u jedinici lokalne samouprave, zatim predlaže mjere, pokreće inicijative za različite aktivnosti i planira mjere kojim se potrebe građana zadovoljavaju i uloga inicijatora i pokretača različitih vidova građanskih okupljanja i djelovanja radi rješavanja socijalnih problema unutar zajednice te koordinatora aktivnosti različitih aktera čiji je cilj rad na zadovoljavanju socijalnih potreba građana (Centar za socijalni rad Trebinje, 2010).

Disocijalno ponašanje mladih

Poremećaji u ponašanju djece i mladih obuhvata sva ona ponašanja koja na bilo koji način ometaju dijete ili maloljetnika u tipičnom funkcionisanju i kao takva mogu biti štetna i opasna za dijete ili maloljetnika ili njegovo okruženje. Poremećaji u ponašanju se mogu javiti u djetinjstvu ili adolescenciji. Ukoliko se ovakva ponašanja ne tretiraju blagovremeno i adekvatno, postoji velika vjerovatnoća da ista prerastu u delinkventno ponašanje, odnosno može doći do kršenja zakonskih mjera (Macanović, 2020).

Poremećaji ponašanja u američkom Dijagnostičkom i statističkom priručniku za mentalne poremećaje se nalazi u kategoriji pod nazivom Disruptivni poremećaji i poremećaji kontrole impulsa i ponašanja i imaju dvije specifične dijagnoze, a to su: opoziciono-prkosni poremećaji i poremećaji ponašanja (American Psychiatric Association, 2015). Opoziciono-prkosni poremećaj ima obrazac ponašanja koji se ispoljava kroz ljutnju i razdražljivost, svađalačko i prkosno ponašanje ili osvetoljubivost. Da bi se uspostavila dijagnoza potrebno je da se ovaj poremećaj ispoljava najmanje šest mjeseci. Simptomi poremećaja ponašanja klasifikovani su u četiri oblika ili kriterijuma, a to su: agresija

prema ljudima i životinjama, uništavanje imovine, obmanjivanje i krađa i teška kršenja pravila. Ukoliko dođe do uspostavljanja dijagnoze to znači da je moralo doći do ispoljavanja najmanje tri oblika ili kriterijuma u posljednjih 12 mjeseci i najmanje jedanog oblika ili kriterijuma tokom šest mjeseci (Jugović, 2018).

Pod devijantnim ponašanjem djece - maloljetnika i odraslih podrazumijevamo takva ponašanja koja odstupaju od opšteprihvaćenih vrijednosno-normativnih standarda. Ovakvo ponašanje predstavlja suprostavljanje vrijednosnom, moralnom i pravnom kodeksu jednog društva, a društvena reakcija koja postoji na takvo ponašanje jeste neodobravanje, osuda ili normativne sankcije. Devijantna ponašanja obuhvataju ponašanja kojima se krše vrijednosti koje su zaštićene važećim normativnim sistemom (izvršena krivična djela), ponašanja koja su posljedica izvitoperenja zadovoljavanja ljudskih potreba (zavisnost od alkohola, PAS, kocke i drugo) i ponašanja kojima se odstupa od dominantnih moralnih društvenih normi (prosjačenje, prostitucija, pokušaj samoubistva, samoubistvo i drugo) (Macanović, 2020).

Profesor Aleksandar Jugović (2018) navodi da postoje sljedeći karakteristični oblici problema u ponašanju djece i mladih:

- **Vršnjačko nasilje** je manifestacija nasilničkog ponašanja u kome učestvuju maloljetnici, a žrtve su pripadnici istih uzrasnih grupa. Postoje tri oblika vršnjačkog nasilja, a to su: verbalno nasilje (vrijeđanje, pogrdno nazivanje, omalovažavanje, seksualno dobacivanje), fizičko nasilje (udaranje, šamaranje, guranje, štipanje, pljuvanje) i nasilje kroz odnose ignorisanja (izolacija i ignorisanje).
- **Elektronsko nasilje** predstavlja upotrebu savremenih informaciono-komunikacionih tehnologija i društvenih mreža za ugrožavanje drugih osoba. Elektronsko nasilje je namjerno ili ponovljeno psihičko povređivanje i uznemiravanje ili bilo koje drugo nanošenje štete djetetu putem interneta, računara ili mobilnog telefona. Sajberbuling je slanje i objavljivanje povređujućih slika i tekstova putem interneta i dugih sredstava komunikacije. Najčešći oblici sajber nasilja su uznemiravanje telefonskim pozivima, preko društvenih mreža i tekstualnih poruka.
- **Zavisnost od interneta** je problem do kojeg dolazi prekomjernom upotrebom interneta. Upotrebom interneta ljudi bježe od stvarnosti i na taj način zapostavljaju svoje obrazovne, porodične i druge uloge. Preko interneta lako ostvaruju komunikaciju, manja je odgovornost za preduzete postupke, stvara se novi identitet, izbjegava se osjećaj usamljenosti te stvara osjećaj pripadnosti i zajedništva na društvenim mrežama. Korisnici postaju zavisni od aktivnosti na internetu, a ne od samog interneta.
- **Konzumiranje alkoholnih pića** kod mladih je prisutna, jer postoji društvena tolerancija i zabluda o alkoholu da alkohol utiče na samopouzdanje, sigurnost, razbija nesanicu i podstiče slobodnije seksualne odnose. Alkohol postaje problem, jer postaje svakodnevica i navika mladih. Mladi često ne mogu prestati da konzumiraju alkohol zbog straha od izolacije i odbacivanje od vršnjačke grupe, a starosna granica početka konzumacije alkohola postaje sve ranija.
- **Upotreba psihoaktivnih supstanci** ima obilježja potkulture povlačenja koju odlikuje povlačenja od zdravog načina života, odstupanje od učešća u produktivnim aktivnostima vršnjaka, zatvaranje u svijet droge i zatvorene socijalne mreže zavisnika. Neki od uzroka upotrebe PAS su haotično porodično okruženje, neuspješno roditeljstvo te nedostatak privrženosti i brige u porodici.
- **Kockanje** predstavlja igranje svih hazardnih igara koje prati ulaganje novca i rizik i nada da će igrač dobiti najmanje ono što je uložio. Kroz kockanje mladi zadovoljavaju potrebu za zabavom, raznodom, kreativnosti, komuniciranjem i socijalnom razmjenom sa drugima. Zbog popularizacije i dostupnosti kladionica kockanje postaje problem. Adolescenti su rizična grupa zbog znatiželje i pomijeranja granica društvene dozvoljenosti.
- **Pušenje** duvanskih proizvoda postaje rizično ponašanje za mlade zbog štetnih posljedica za organizam i pojavu bolesti. Pušenje utiče na seksualnu disfunkciju i gubljenje reproduktivne funkcije, izaziva fizičku i psihičku zavisnost, a tokom prestanka dolazi do

apstinencijalnog sindroma. Konzumiranje duvanskih proizvoda povećava mogućnost upotrebe droga i alkohola zbog zavisničkog tipa ličnosti.

- Mladi su rizična grupa kada govorimo o **rizičnim seksualnim ponašanjima**, jer nemaju dovoljno znanja, a njihovo kontraceptivno ponašanje nije dovoljno razvijeno i zbog toga veoma često dolazi do ranih trudnoća. Rani seksualni odnosi postaju rizično ponašanje zbog ranih trudnoća i posljedica njihovog prekidanja, zbog prenošenja polnih i razvijanja genitalnih bolesti i zbog razvoja promiskuitetnosti. Posljedice trudnoće i abortusa prati socijalna stigma osobe koje su imale takvo iskustvo.
- **Samopovređivanje i pokušaji suicida** predstavlja autodestruktivno ponašanje. Ovim ponašanjem se razrješavaju i kontrolišu unutrašnja emocionalna stanja putem namjernog povređivanja vlastitog tijela čime se oštećuju tkiva ili organi. Suicid je akt protiv psihičkog trpljenja, a ne protiv života. To je reakcija na stresne događaje, poput okončanja ljubavne veze, socijalne isključenosti i mentalne bolesti mladih i njihovih roditelja.
- **Problemi u vaspitno-obrazovnom** procesu predstavljaju grupu problema koji stvaraju potencijal za razvoj rizičnih ponašanja i teškoća u socijalnom razvoju. Djeca i mladi često imaju problem kod adaptiranja u školi. Kod djece i mladih može biti prisutan akademski neuspjeh, odnosno niske ocjene i ponavljanje razreda. Napuštanje škole je, takođe, jedan od problema koji počinje bježanjem sa časova, sukobima sa vršnjacima i nastavnicima, ponavljanjem razreda, prebacivanjem iz razreda u razred i iz škole u školu, što na kraju završava napuštanjem škole ukoliko nema adekvatne reakcije i tretmana.

Društveni odgovor na disocijalno ponašanje mladih

U većini savremenih društava odgovor na maloljetničko prestupništvo obuhvata postupke od „kaznjavanja“, socijalne zaštite, do različitih modaliteta prevencije. U ovom domenu postoji djelovanje multisektorskog sistema kojeg čine obrazovne, socijalne, zdravstvene, policijske i pravosudne institucije, ali i civilni sektor. Resocijalizacija i tretman u modernom društvu postali su osnovni cilj primjene krivičnih sankcija, naročito prema maloljetnicima (Jugović, 2014). Sistem institucija za resocijalizaciju i tretman maloljetnika treba da se zasniva na nekoliko principa: centriranost na dijete – tretman i resocijalizacija maloljetnika treba da se zasniva na najboljem interesu djeteta; fokusiranost na porodicu – očuvanje porodičnih funkcija i djetetove funkcije u njoj; integrisanost u lokalnu zajednicu – odnosi se na stimulisanje i upotrebu kapaciteta lokalne zajednice; funkcionalnost institucija i kulturološko-etička senzitivnost njihovog djelovanja (Stakić, 2003-2).

Kako bi se resocijalizacija uspješno realizovala potrebno je da postoji saradnja između porodice, škole koju pohađa maloljetnik, staratelja i Centra za socijalni rad. Ova saradnja se smatra neophodnom jer u većini slučajeva školski neuspjeh dovodi do pojave delinkventnog ponašanja kod djece i mladih. Ukoliko se kod maloljetnika delinkventnog ponašanja ustanovi da su različiti faktori u školi doveli do ispoljavanja ovakvog ponašanja, onda se aktivnosti socijalnog radnika i drugih stručnih radnika trebaju usmjeriti na te faktore, kako bi se njihovo djelovanje ublažilo ili u potpunosti eliminisalo (Macanović, 2014).

Reakcija društva na disocijalno ponašanje mladih usmjerena je na zaštitu maloljetnika, jer polazi od pretpostavke da su glavni faktori disocijalnog ponašanja društveni faktori, ali i specifična obilježja i karakteristike ličnosti maloljetnika. Službe socijalne zaštite primjenom interdisciplinarnog i timskog rada, a pomoću podjele uloga bave se društvenom zaštitom maloljetnih prestupnika. U okviru institucionalnog sistema zaštite mladih najvažniju ulogu imaju centri za socijalni rad u funkciji organa starateljstva. Organ starateljstva ima posebne nadležnosti i dužnosti u društveno-pravnoj zaštiti djece i porodice. Pored CSR važnu ulogu imaju i vaspitne ustanove. Postoje dva tipa vaspitnih ustanova, a to su: vaspitne ustanove opšteg tipa (zavodi i domovi za maloljetne prestupnike) i specijalne vaspitne ustanove (ustanove za maloljetnike koji pored poremećaja u ponašanju imaju i druge smetnje u razvoju) (Milosavljević, 2003).

Društveno neprihvatljivo i delinkventno ponašanje maloljetnika moguće je isključivo suzbijati vaspitnim mjerama koje su u nadležnosti organa starateljstva i vaspitno-popravnih ustanova. A, s obzirom da su maloljetni delinkventi pretežno djeca koja pohađaju osnovne i srednje škole, neophodno

je da obrazovne ustanove, roditelji i društvo u cjelini sprovode prevenciju od djetinjstva, a ne samo kada dodje do ispoljavanja poremećaja u ponašanju (Macanović, 2014).

Preventivni programi i sadržaji mogu da uključuju različite aktivnosti kao što su porodična terapija i edukacija roditelja, specijalno mentorstvo i obrazovna podrška u školi, trening socijalnih vještina, tretman zavisničkih ponašanja, osnaživanje lokalne zajednice, rad na kognitivno-bihejvioralnim promjenama i drugo (Jugović, 2014).

Alternativne mjere i krivične sankcije prema maloljetnicima

Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku („Službeni glasnik RS“, br. 13/10, 61/13 i 68/20) kao alternativne mjere propisuje dvije vrste mjera:

- 1) Policijsko upozorenje – ova mjera se može izreći za krivična djela za koja se propisuje novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine. Izriče se pod uslovom da maloljetnik priznaje krivično djelo, slobodno i dobrovoljno. Potrebno je da postoji dovoljno dokaza da je maloljetnik učinio krivično djelo te da mu ova mjera nije ranije izricana, niti vaspitna preporuka ili krivična sankcija (član 22).
- 2) Vaspitna preporuka - ova mjera se može izreći za krivična djela za koja se propisuje novčana kazna ili kazna zatvora do pet godine. Uslov za izricanje ove mjere je da maloljetnik priznaje krivično djelo, slobodno i dobrovoljno. Potrebno je da postoji dovoljno dokaza da je maloljetnik učinio krivično djelo, da u pisanoj formi izražava spremnost za pomirjenje sa oštećenim, te da pristaje da se izrekne vaspitna preporuka (ukoliko je mlađi maloljetnik, pristanak daje roditelj ili staratelj), a ukoliko je zakonom određeno, pristanak mora dati i oštećeni (član 24). Vaspitne mjere su: lično izvinjenje oštećenom; naknada štete oštećenom; redovno pohađanje škole i redovno odlaženje na posao; uključivanje u rad, bez naknade, u humanitarne organizacije ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja; liječenje u određenoj zdravstvenoj ustanovi; uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman vaspitnih, obrazovnih, psiholoških ili drugih savjetovališta (član 26).

Svrha primjene alternativnih mjera jeste izbjegavanje pokretanja krivičnog postupka, ali i uticaj na pravilan rast i razvoj maloljetnika te jačanje njegove lične odgovornosti, kako kasnije ne bi činio krivična djela (Macanović, 2020).

Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku („Službeni glasnik RS“, br. 13/10, 61/13 i 68/20) kao krivične sankcije propisuje tri vrste sankcija:

- 1) Vaspitne mjere – ove mjere su: mjera upozorenja i usmjeravanja: sudski ukor, posebne obaveze i upućivanje u vaspitni centar; mjere pojačanog nadzora: pojačan nadzor od strane roditelja, usvojioca ili staraoca, pojačan nadzor u drugoj porodici i pojačan nadzor organa starateljstva; zavodske mjere: upućivanje u vaspitnu ustanovu, upućivanje u vaspitno-popravni dom i upućivanje u posebnu ustanovu za liječenje i osposobljavanje. Pri izboru vaspitne mjere treba uzeti u obzir uzrast i zrelost maloljetnika, težinu djela, stepen poremećaja u ponašanju, sredinu i prilike u kojima maloljetnik živi, dotadašnje vaspitanje i drugo (član 32).
- 2) Kazna maloljetničkog zatvora – ovom kaznom se može kazniti samo stariji maloljetnik koji je učinio krivično djelo s propisanom kaznom zatvora višom od pet godina, a ukoliko nije opravdano izreći vaspitnu mjeru (član 50).
- 3) Mjere bezbjednosti – postoji nekoliko vrsta ovih mjera: obavezno psihijatrijsko liječenje, obavezno liječenje od zavisnosti, obavezno ambulantno liječenje na slobodi, zabrana upravljanja motornim vozilom i oduzimanje predmeta (član 61).

Konceptualna uloga organa starateljstva i socijalnog rada u zaštiti mladih sa disocijalnim ponašanjem

Uloga organa starateljstva u zaštiti maloljetnih prestupnika je ključna, autonomna i nezamjenljiva. Uloga organa starateljstva se kreće od praćenja i ispitivanja pojave devijantnih ponašanja

i ranog otkrivanja pojedinačnih slučajeva, kako bi se preduzimale odgovarajuće mjere zaštite. U odnosu na pojedinačne slučajeve, organ starateljstva ima značajnu ulogu u krivično-pravnom postupku pokrenutom prema maloljetniku. Organ starateljstva utiče na izbor krivičnih sankcija, na osnovu procjene ličnosti maloljetnika i utvrđivanjem socijalno-psihološke i emocionalne zrelosti, uslova života i odnosa u porodici i uzroka ovakvog ponašanja, te nakon toga sudu predlaže adekvatne oblike zaštite ili sankcije prema specifičnostima svakog konkretnog slučaja. Potrebno je da uvijek postoji inicijativa za primjenu principa cjelishodnosti, odnosno, potrebno je u svakom konkretnom slučaju razmotriti i odlučiti o pokretanju krivičnog postupka protiv maloljetnika, jer u nekom slučaju pokretanje istog može nanijeti više štete nego koristi (Milosavljević, 2003).

S obzirom na aktivnosti i organizaciju centara za socijalni rad, njihova obaveza u realizaciji zadataka vezanih za poremećaj ponašanja mladih može se sagledati kroz sljedeće bitne uloge (Miković, 2004):

- 1. Uloga socijalnog rada na otkrivanju i praćenju djece i maloljetnika sa društveno neprihvatljivim ponašanjem** - Socijalni radnici koji rade u CSR o ovoj populaciji najčešće doznaju od roditelja, škole, aktivista NVO-a, policije, suda, tužilaštva te drugih osoba iz okruženja. Sve podatke koje dobije socijalni radnik mora provjeriti, osim onih koje je dobio od suda, policije i tužilaštva, jer unaprijed se smatra da su tačni. Praćenje i otkrivanje ove populacije mora biti organizovano, kontinuirano i sistematsko, čime se postavlja mogućnost pravovremene zaštite. Samim tim se utiče i na prevenciju ove pojave, ali se, takođe, otvara mogućnost evaluacije preduzetih mjera.
- 2. Prevencija i tretman poremećaja u ponašanju djece i maloljetnika** - Značajan dio društvene reakcije na maloljetničko prestupništvo predstavlja prevencija, čiji je osnovni cilj sprečavanje pojave delinkventnog ponašanja mladih. Prevencija se sastoji iz nekoliko međusobno povezanih nivoa aktivnosti koji su usmjereni prema mogućim uzrocima i karakteristikama maloljetničkog prestupništva, a to su: opšta prevencija (usmjerena na razvoj i ujednačavanje društvenih uslova za razvoj sve djece i mladih i podizanje životnog standarda porodice), posebna prevencija (usmjerena ka zaštiti rizične djece i porodica) i specijalna prevencija (usmjerena ka zaštiti djece i mladih kod kojih je došlo do ispoljavanja određenih poremećaja u ponašanju) (Milosavljević, 2003). Programi prevencije poremećaja u ponašanju treba da se zasnivaju na određenim vrijednosnim osnovama, a to su poštovanje prava djeteta, inkluzivnost, dostupnost i pravednost obrazovanja, pozitivan socijalni i emocionalni razvoj djeteta, osnaživanje djece i roditelja, razvijanje osjećanja ličnog identiteta i želje za postignućima kod učenika, holistički, raznovrsni i humanistički pristupi usmjereni na dijete, porodicu, školu i lokalnu zajednicu, senzibilizacija lokalne zajednice i institucija za prevenciju te jačanje multidisciplinarnog pristupa u radu stručne službe u školi (Jugović, 2018).
- 3. Prava i obaveze organa starateljstva u krivično-pravnom postupku prema maloljetniku** - Uloga organa starateljstva u krivičnom postupku utvrđena je Krivičnim zakonom („Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 64/17, 104/18 i 15/21), Zakonom o izvršenju krivičnih i prekršajnih sankcija Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 63/18) i Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 13/10, 61/13 i 68/20). Organ starateljstva ima pravo da bude upoznat sa tokom postupka, da stavlja prijedloge te ukazuje na činjenice koje su od važnosti za donošenje pravične odluke. CSR ima pravo da bude obaviješten o pokretanju svakog krivičnog postupka od strane tužitelja prema maloljetniku, ali i da prisustvuje odlučivanju na glavnom pretresu. Pored prava, organ starateljstva ima i određene obaveze:
  - Na zahtjev tužioca dužan je da dostavi mišljenje o cjelishodnosti pokretanja postupka;
  - Na zahtjev sudije dužan je pribaviti podatke o ličnosti i uslovima u kojim živi maloljetnik;
  - Na naređenje sudije dužan je izvršiti nadzor nad maloljetnikom u toku pripremnog postupka;
  - U toku izvršenja vaspitnih mjera dužan je dati podatke o izvršenju te predložiti izmjene i obustave sudske mjere.

Isključiva obaveza i nadležnost CSR je socijalno-pedagoški rad sa djecom do 14 godina života i maloljetnicima koji su počinili krivično djelo, ali prema njima nije pokrenut krivični postupak. Prilikom prikupljanja podataka potrebno je da socijalni radnik obrati pažnju na porodičnu sredinu, socio-ekonomski status porodice, odnose i način vaspitanja u porodici, vidove ispoljavanja poremećaja u ponašanju kod maloljetnika i vrijeme ispoljavanja, odnos maloljetnika prema izvršenju školskih obaveza i radnih zadataka, društvo maloljetnika i njegova interesovanja, provođenje slobodnog vremena, važne događaje i doživljaje iz života maloljetnika. Najpouzdanije podatke o ličnosti i životnom razvoju maloljetnika socijalni radnik će dobiti iz neposrednog kontakta i komunikacije sa maloljetnikom, zato je neophodno da socijalni radnik posjeduje neophodne vještine i praktična iskustva u radu sa ovom populacijom. Socijalni radnik je dužan da sastavi dokument pod nazivom socijalna anamneza, koji predstavlja nalaz i mišljenje socijalnog radnika. Socijalni radnik socijalnu anamnezu dostavlja tužiocu ili sudiji za maloljetnike, ukoliko postoji njihov zahtjev za tim.

- 4. Zadaci i aktivnosti organa starateljstva u izvršenju vaspitnih mjera i otklanjanja nepovoljnih posljedica u socijalnom razvoju maloljetnika** - Centri za socijalni rad koji predstavljaju organe starateljstva nadležni su za izvršavanje vaspitnih mjera koje je izrekao sud prema maloljetnicima, a koje mogu biti institucionalnog ili vaninstitucionalnog karaktera (Jugović, 2014). Organ starateljstva je dužan pratiti izvršavanje svih vaspitnih mjera koje su određene maloljetniku, potrebno je da bude u stalnom kontaktu sa maloljetnikom i porodicom i dužan je izvještavati sud o izvršenju vaspitnih mjera od strane maloljetnika. Pojačan nadzor nadležnog organa starateljstva je mjera koju izvršava centar za socijalni rad. Pored socijalnog i drugog stručnog rada sa maloljetnikom, CSR ima i druge obaveze. Centar za socijalni rad treba da ovlasti određenu osobu zaposlenu u centru, najčešće je to socijalni radnik, za rad sa maloljetnikom. Ovlašteni socijalni radnik mora da bude u stalnom kontaktu sa maloljetnikom putem razgovora, posjeta ili obilazaka i to najmanje tri puta mjesečno, a po potrebi i češće. Kada je u pitanju izvršenje zavodskih mjera jedna od najvažnijih uloga organa starateljstva jeste priprema maloljetnika za smještaj u ustanovu za resocijalizaciju.
- 5. Zaštita i briga organa starateljstva o otpustu maloljetnika iz institucije i njegovom prihvatu** - Otpust maloljetnika iz ustanove predstavlja završnu fazu resocijalizacije maloljetnika. Ova faza po pravilu počinje odmah po prijemu maloljetnika u ustanovu za resocijalizaciju. Zato socijalni radnik mora da bude u stalnom kontaktu sa maloljetnikom i njegovom porodicom kako bi se maloljetnik što „bezbolnije“ vratio u svoju porodicu i normalnom životu.

Socijalni rad i organ starateljstva imaju tri najprepoznatljivije uloge u domenu zaštite djece i mladih sa disocijalnim i delinkventnim ponašanjem, a to su: učestvovanje u procjeni na osnovu koje se sudu daje mišljenje o svrsishodnosti i vrsti krivične sankcije koja će se izreći prema maloljetniku, zatim izvršenje krivičnih sankcija prema maloljetniku koje je izrekao sud i preveniranje ovih oblika ponašanja (Jugović, 2014).

Službe socijalne zaštite se bave društvenom zaštitom maloljetnih prestupnika primjenom timskog i interdisciplinarnog rada te uz odgovarajuću podjelu uloga (Milosavljević 2003, prema Milosavljević, 1998). Glavnu ulogu u okviru institucionalnog sistema zaštite maloljetnika imaju centri za socijalni rad u funkciji organa starateljstva. Odnosno, centri za socijalni rad imaju posebne nadležnosti i dužnosti kao specifični organi društveno-pravne zaštite djece i porodice (Milosavljević, 2003, prema Popović, 1974).

Postoje ograničenja koja vuku korijene iz medicinskog modela i tradicionalnog pristupa problemu koje treba prevazići. Način za prevazilaženje ovog problema jeste stručni postupak voditelja slučaja. Socijalni radnik i svaka druga stručna osoba treba da pružaju pomoć i podršku maloljetniku i njegovoj porodici dokle god postoji potreba za tim i dok se slučaj ne završi. Svaki socijalni radnik mora da posjeduje neophodne vještine i znanja za rad sa ovom populacijom. U svakom pojedinačnom slučaju treba da stavimo akcenat na snage i mogućnosti maloljetnika, a ne na njegove nedostatke (Jugović, 2014).

Zaključna razmatranja

Vrijeme i društvo u kojem živimo predstavlja pogodno tlo za učestaliju pojavu disocijalnog ponašanja djece i mladih. Prisutno je narušavanje sistema društvenih i moralnih vrijednosti, a medijski se promovišu primjeri ponašanja koji nisu u skladu sa društveno prihvatljivim normama ponašanja. Svjedoci smo da djeca i mladi danas veoma često ispoljavaju nekulturno ponašanje, ne biraju riječi kojim će se odnositi prema drugim ljudima, ne poštuju starije i veoma često imaju agresivne ispade prema vršnjacima, ali i odraslim osobama. Ukoliko se na ovakva ponašanja ne utiče pravovremeno, postoji potencijal da ista izrastu u disocijalno ili delinkventno ponašanje.

Socijalni radnici imaju veoma važnu ulogu u zaštiti mladih sa disocijalnim ponašanjem. Pored otkrivanja i praćenja djece i mladih sa disocijalnim ponašanjem, uloga socijalnog rada i organa starateljstva obuhvata i preventivne aktivnosti, čiji je cilj sprečavanje pojave disocijalnog ponašanja mladih. U svakom pojedinačnom slučaju uloga organa starateljstva je od velikog značaja. Socijalni radnik uvijek sprovodi aktivnosti koje su u skladu sa najboljim interesom djeteta i zbog toga je njegova uloga važna, što se ogleda kroz mogućnost uticaja na izbor krivičnih sankcija, na osnovu procjene ličnosti i drugih faktora koji okružuju maloljetnika. Takođe, uvijek mora biti upoznat sa pokretanjem i tokom krivičnog postupka prema maloljetniku, jer ima mogućnost da ukazuje na činjenice koje su od velike važnosti za donošenje pravične odluke od strane suda. Organi starateljstva sprovode aktivnosti i zadatke tokom izvršavanja svih vaspitnih mjera, osim mjere upućivanja u vaspitno-popravni dom. Na kraju, važnost uloge socijalnog radnika ogleda su na polju resocijalizacije maloljetnika. Odnosno, potrebno je da se ulože svi naponi kako bi se maloljetnik nakon institucionalnog tretmana što brže adaptirao u svojoj porodičnoj i društvenoj sredini i vratio normalnom životu.

Literatura

1. American Psychiatric Association – APA. (2015). Diagnostic and statistic manual of mental disorders, fifth edition (DSM-5).
2. Centar za socijalni rad Trebinje. (2010). Centar za socijalni rad – Misija. Preuzeto: 10. 07. 2021, sa <http://www.csr-trebinje.com/>
3. Jugović, A. (2014). Zapisi iz anomije – Ogleđi iz nauke o društvenim devijacijama. Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
4. Jugović, A. (2018). Problemi u ponašanju dece školskog uzrasta: Pojmovni okviri, obeležja i implikacije za obrazovnu politiku. U: Lazarević, E., Gutvajn, N., Malinić, D., Ševa, N. Unapređivanje kvaliteta i dostupnosti obrazovanja u Srbiji. (str. 237-263). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
5. Lorenc, V. (2001). Socijalni rad u Evropi, prikaz jedne raznovrsne prakse. UNIBL: Filozofski fakultet.
6. Macanović, N. (2014). Kriminogena inficiranost učenika. Banja Luka: Udruženje nastavnika i saradnika u Banjoj Luci, Evropski defnologija centar za naučna, politička, ekonomska, bezbjedonosna, sociološka i kriminološka istraživanja.
7. Macanović, N. (2020). Socijalno neprilagođeno ponašanje djece i adolescenata. Banja Luka: Centar modernih znanja.
8. Miković, M. (2004). Maloljetnička delinkvencija i socijalni rad. Sarajevo: Izdavačka kuća „Magistrat“.
9. Milosavljević, M. (2003). Devijacije i društvo. Beograd: Izdavačka kuća DRAGANIĆ.
10. Stakić, Đ. (2003-2). Integracija institucionalnog i vaninstitucionalnog tretmana maloletnih delinkvenata. U: Radanović, D. Strategija državnog reagovanja protiv kriminala. (str. 511-527). Beograd: Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije.
11. Vidanović, I. (2009). Pojedinaac i porodica: Metode, tehnike i vještine socijalnog rada. Beograd: Autorsko izdanje.
12. Zakon o socijalnoj zaštiti. („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 37/12, 90/16, 94/19 i 42/20).
13. Zakon o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku. („Službeni glasnik RS“, br. 13/10, 61/13 i 68/20).

THE ROLE OF CUSTODIAL AUTHORITIES AND SOCIAL WORK IN PROTECTING THE YOUNG PEOPLE WITH NON-SOCIAL BEHAVIOR

Summary

The society we live in has established and defined many social values and standards, forms of behavior that each individual should adapt their behavior to. Non-social behavior or behavior disorder in young people can be seen as disrespect of standard social norms and forms of behavior that are acceptable in a certain society. Non-social or behavior disorder are most commonly a mark of young people in societies. It is important to detect this type of behavior on time and act in the right manner towards it because otherwise it can lead to serious violation of social and legal norms later in adulthood. Social work and social workers are having an important role in the protection of young people with non-social behavior as they are custodial authorities. Their role goes from detecting this kind of behavior to following up and preventing them from escalation, as well as taking part in criminal-legal actions, execution of educational measures and also protection of the young people after their dismissal from the resocialisation centers. The goal of this project is to show the importance of the social work and custodial authorities in the protection of young people with dissocial behavior and providing good conditions for a regular development and conditions for minors to gain the responsibility for their own behavior.

Key words: *young people, social work, custodial authorities, protection, non-social behavior*